

УДК 341.231.14:342.71

О.Р. Поєдинок,

кандидат юридичних наук, докторант кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: НАЙВАЖЛИВІШІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ЇХНІ ПРАКТИЧНІ НАСЛІДКИ

Анотація. Стаття присвячена теоретичним і практичним аспектам інституту громадянства у міжнародному праві. Зокрема, розглядається проблема співвідношення міжнародного та національного права у регулюванні питань громадянства, міжнародно-правове забезпечення права на громадянство, а також міжнародно-правові аспекти відсутності та множинності громадянства. Автор систематизує міжнародно-правовий матеріал та доктринальні підходи до зазначених питань, а також аналізує шляхи їхнього вирішення.

Ключові слова: громадянство, біпатризм, подвійне громадянство, множинне громадянство, апатризм, безгромадянство, право на громадянство.

Постановка проблеми. Громадянство цілком обґрунтовано можна назвати основою правового статусу особи як у національному, так і в міжнародному праві. Факт наявності в особи громадянства однієї, двох чи більшої кількості держав, так само як і неналежність особи до громадянства жодної з держав світу має важливе значення як для держав, так і для індивідів.

Державу та її громадян поєднує стійкий правовий зв'язок, що знаходить свій вияв у взаємних правах та обов'язках, обсяг яких є найповнішим порівняно з іншими категоріями населення відповідної держави. Так, держави наділяють своїх громадян більшим обсягом прав, ніж іноземців та осіб без громадянства, зокрема можливістю участі в управлінні державою безпосередньо або через систему представницької демократії. Інститут громадянства відображає складну систему взаємодії між держа-

вою та її громадянами, а також іншими категоріями індивідів, які мають зв'язок із державою. Саме тому важко переоцінити значення цього інституту як для національного, так і для міжнародного права.

Традиційно питання громадянства розглядаються передусім у контексті національного (у першу чергу, конституційного) права кожної держави, оскільки сфера особистого верховенства держави безпосередньо та міцно пов'язана із державним суверенітетом, а тому держави з великою обережністю ставляться до надання міжнародному праву можливості впливати на питання їх громадянства. Утім, зараз міжнародне право розширює сферу дії, і до неї потрапляють різноманітні пов'язані з громадянством проблеми. Цей процес почався порівняно недавно та є таким, що триває в даний час, а тому є особливо цікавим для вивчення.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Серед науковців міжнародно-правовими проблемами громадянства займалися Ю.Р. Боярс, І.П. Бліщенко, С.В. Черниченко, В.М. Дурденевський, Г.Є. Вілков, Б.Н. Топорін, Ю.М. Тодика, В.Я. Кикоть, Ж. Тускоз, В.І. Менжинський, Л. Оппенгейм, Р. Суїфт, А. Сінха, П. Вейс, А. Макаров, Е. Ісей, Д. О'Коннелл, П. Лагард, Ш. Кесслер, Г. Єллінек, Г. Кельзен, Л. Браун, Ч. Хайд, А. Фердросс, Я. Броунлі, М. Тандон, М. Хадсон, К. Перрі, К. Батчелор, М. Беннуна, К. Шіуруллі, К. Тубіріціо та інші.

Утім, на нашу думку, ряд теоретичних і практичних аспектів інституту громадянства у міжнародному праві потребують додаткового дослідження. До таких питань слід віднести, перш за все, проблему співвідношення міжнародного та національного права у регулюванні питань громадянства, міжнародно-правове забезпечення права на громадянство, а також міжнародно-правові аспекти відсутності та множинності громадянства. Саме тому **метою даної статті** є систематизація міжнародно-правового матеріалу та доктринальних підходів до зазначених питань, а також аналіз шляхів їхнього вирішення.

Виклад основного матеріалу. Серед дослідників немає єдиної думки з приводу того, яке право — внутрішнє чи міжнародне — повинно бути визначальним у питаннях, пов'язаних із громадянством чи його відсутністю. Це пов'язано з тим, що історично питання громадянства є чутливими для держав, які з огляду на небажання обмежувати власні суверенні права з великою обережністю ставляться до надання міжнародному праву можливості впливати на рішення про те, хто може бути громадянином відповідної держави.

Водночас, існують численні пов'язані з громадянством практичні проблеми, які потребують співпраці між державами та вирішення на міжнародному рівні: подолання «позитивних» і «негативних» колізій національних законодавств про громадянство, які приводять до ситуацій подвійного/множинного громадянства та апатризму відповідно, визначення правового статусу апатридів/біпатридів/мультипатридів, вирішення різноманітних питань правових наслідків безгромадянства та множинного громадянства осіб для держав, організаційні та інституційні аспекти співпраці суб'єктів міжнародного права в питаннях правового статусу індивідів тощо. Як наслідок, на партикулярному, регіональному та універсальному рівнях укладаються міжнародні договори з питань громадянства. Утім, далеко не всі держави світу сьогодні є учасницями (чи навіть потенційними учасницями) таких міжнародних договорів.

Д. О'Коннелл та Л. Оппенгейм вважали, що міжнародне право повинно бути головним при визначенні питань громадянства [1, с. 13]. Вони базували свою думку на тому, що 1923 року Постійна палата міжнародного правосуддя у своєму консультативному висновку стосовно декретів з питань громадянства в Тунісі та Марокко вирішила, що питання про те, до якого громадянства належить людина, є питанням міжнародним, як і питання про те, якій державі належить та чи інша територія [2]. Ч. Хайд вважав, що державна приналежність особи визначається міжнародним правом, а питання громадянства — внутрішнім [3, с. 610], у чому з ним погоджується К. Паррі. А. Макаров та М. Тандон дотримуються протилежної точки зору, яка полягає в тому, що питання державної приналежності регламен-

туються внутрішнім правом [1, с. 13]. Верховний Суд США у справі Вонг Кім Арк також виніс рішення, відповідно до якого «вродженим правом кожної незалежної держави є право самій, згідно з власною конституцією та законами, визначити, які класи осіб мають право на громадянство цієї держави» [4].

У вже згаданому консультативному висновку Постійної палати міжнародного правосуддя стосовно декретів з питань громадянства в Тунісі та Марокко також зазначено: «Чи належить вирішення даного питання повною мірою до внутрішньої юрисдикції держав — є відносним; воно залежить від розвитку міжнародних відносин». Таким чином, хоча у принципі питання громадянства входить до компетенції внутрішнього законодавства, Постійна палата міжнародного правосуддя вказала на обмеження, що накладаються на держави, оскільки вони впливають з міжнародного права і зобов'язань даної держави по відношенню до інших держав. Дане положення було відтворене в Гаазькій конвенції, що регулює деякі питання, пов'язані з колізією законів про громадянство, 1930 року. Гаазька конвенція, прийнята під егідою Асамблеї Ліги Націй, проголошує: «Кожна держава визначає, відповідно до своїх власних законів, хто є її громадянами. Ці закони визнаються іншими державами тією мірою, якою вони відповідають міжнародним конвенціям, міжнародним звичаям та загальним принципам права стосовно громадянства» (стаття 1). Посилання на три основні види джерел міжнародного права, які знайшли своє подальше закріплення в статті 38 Статуту Міжнародного Суду, свідчить про те, що право держави на визначення громадянства має узгоджуватись із відповідними положеннями

міжнародного права [5, с. 4-5]. Ця точка зору значною мірою утвердилася завдяки розвитку міжнародного права захисту прав людини та основних свобод у другій половині ХХ століття [6, с. 9]. Європейська конвенція про громадянство 1997 року, проголошуючи, що «кожна держава визначає у своєму законодавстві, хто є її громадянами», водночас містить положення, відповідно до якого «це законодавство визнається іншими державами тільки за умови його відповідності чинним міжнародним конвенціям, міжнародному звичаєвому праву та принципам права, які є загальновизнаними стосовно громадянства» (стаття 3). Саме на це положення посилалася 2016 року Венеціанська комісія, коли стверджувала, що загалом міжнародне право приймає той факт, що кожна держава, використовуючи власні суверенні повноваження, визначає, хто є її громадянами, і зауважувала при цьому, що існують ратифіковані державами конвенції, які містять настанови щодо реалізації цих повноважень [7].

У контексті євроінтеграційних прагнень України цікаво відзначити, що Суд Європейського Союзу також висловлював свою позицію з питань громадянства держав-учасниць ЄС, обравши за відправну точку концепцію «європейського громадянства»/ «громадянства Європейського Союзу». Зокрема, Суд встановив зобов'язання держав-членів ЄС визнавати надання громадянства, здійснюване іншими державами-учасницями ЄС, щоб не створювати перешкод для здійснення свобод, передбачених установчими документами ЄС (справи *Micheletti* та *Zhu et Chen*). Пізніше Суд ЄС обмежив свободу держав-учасниць ЄС у питаннях надання та втрати громадянства (справи *Kaur* та *Rottmann* відповідно). У цих рішеннях Суд пов'язав справи,

які стосувалися європейського громадянства, з європейським правом, відділивши в такий спосіб питання європейського громадянства від питань громадянства окремих держав-членів ЄС [8, с. 28].

Актуальність питання про співвідношення міжнародного та національного права у регулюванні питань громадянства демонструє проблема міжнародно-правового забезпечення права на громадянство, зокрема в контексті кількості громадянств, на які має право особа за міжнародним правом, що, в свою чергу, піднімає питання відсутності та множинності громадянства.

Найчастіше право на громадянство розглядається та досліджується саме як право особи мати принаймні одне громадянство, і, як правило, розкриття питання починається з обґрунтування думки про те, що апатризм є явищем негативним. Дійсно, безгромадянство створює проблеми як для держав, так і для індивідів. Основою існування держави є наявність міцного політико-правового зв'язку з певною спільнотою осіб, які проживають на території держави. Для держав апатризм може породжувати певні незручності та навіть спори між ними, пов'язані, наприклад, з врегулюванням в'їзду та виїзду осіб без громадянства, з їхнім дипломатичним захистом тощо. Якщо ж підходити до цього питання з точки зору інтересів фізичних осіб, то відсутність громадянства ставить апатридів у менш вигідне правове становище порівняно з громадянами держави, на території якої вони проживають, оскільки апатриди в усіх правових системах обмежені в певних, перш за все політичних, правах. На них також може не поширюватися законодавство про працю, соціальне забезпечення, медичне обслуговування, освіту, влас-

ність тощо.

Право на громадянство почало набувати закріплення в міжнародному праві лише в першій половині ХХ ст. Зокрема, у преамбулі Гаазької конвенції, що регулює деякі питання, пов'язані з колізією законів про громадянство, 1930 року закладено ідею про те, що «кожна особа повинна мати громадянство, причому лише одне громадянство». Ця Конвенція в силу змісту її положень і запропонованих заходів із обмеження безгромадянства дає підстави вважати її одним із перших важливих кроків, спрямованих на забезпечення права людини на громадянство в міжнародному праві.

Наступним етапом утвердження права на громадянство в міжнародному праві стало прийняття Загальної декларації прав людини 1948 року, стаття 15 якої проголошує, що кожна людина має право на громадянство, і ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року теж передбачає право на громадянство (стаття 24), але поширює його лише на дітей («Кожна дитина має право на набуття громадянства»). Подібне положення, проте у більш деталізованому вигляді, зустрічаємо також у Конвенції про права дитини 1989 року.

Що ж до європейського континенту, то, на відміну від згаданої Європейської конвенції про громадянство 1997 року, (Європейська) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року не містить жодного положення щодо права на громадянство. Тим не менше, питання громадянства все ж ставали предметом розгляду у Європейському суді з прав людини, оскільки, як зазначалося вище, наявність громадянства впли-

ває на можливість особи користуватися правами та свободами, зокрема тими, що передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Так, Європейський суд з прав людини розглядає питання громадянства (передусім, йдеться про відмову в прийнятті до громадянства та рішення про позбавлення громадянства) переважно в контексті статей 8 і 14 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя та заборона дискримінації відповідно). На нашу думку, показовим у цьому контексті є рішення у справі *Genovese v. Malta*, у якому Суд вказав, що питання громадянства мають значний вплив на «соціальну ідентичність» («*social identity*») особи, а тому можуть розглядатися в світлі права на повагу до приватного і сімейного життя, передбаченого статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9].

Повертаючись до універсальних міжнародних договорів, слід зазначити, що стаття 9 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року зобов'язує держави-учасниці надавати «жінкам рівні з чоловіками права щодо набуття, зміни або збереження громадянства», забезпечувати, «що ні одруження з іноземцем, ні зміна громадянства чоловіка під час шлюбу не тягнуть за собою автоматичної зміни громадянства дружини, не перетворюють її на особу без громадянства і не можуть змусити її прийняти громадянство чоловіка». Пункт 2 цієї статті проголошує, що держави-учасниці «надають жінкам рівні з чоловіками права щодо громадянства їхніх дітей». У статті 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 року йдеться про зобов'язання держав-учасниць «заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забез-

печити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження». Серед іншого, це зобов'язання стосується права на громадянство, про що свідчить підпункт ііі пункту d статті 5 Конвенції.

Разом з тим, зрозуміло, що самого проголошення права на громадянство недостатньо і необхідні юридичні механізми його реалізації. Міжнародне право виробило інструменти, спрямовані на подолання «негативних колізій» національних законодавств про громадянство, які є основною причиною виникнення випадків безгромадянства. Такі інструменти містять, передусім, Конвенція про скорочення безгромадянства 1961 року, Конвенція про громадянство заміжньої жінки 1957 року, Європейська конвенція про громадянство 1997 року та Конвенція про запобігання безгромадянства при правонаступництві держав 2006 року.

Утім, через зазначені вище причини далеко не всі держави світу є учасницями міжнародних договорів з питань громадянства взагалі та безгромадянства зокрема.

З огляду на викладене вище, можна виділити найбільш проблемні питання, які ускладнюють визначення рівня сформованості та забезпеченості права на громадянство в сучасному міжнародному праві: 1) співвідношення міжнародного та національного права у регулюванні питань громадянства; 2) відсутність права на громадянство в «класичних» міжнародних договорах із захисту прав людини або його поширення лише на певні категорії осіб; 3) неучасть багатьох держав у міжнародних договорах з питань громадянства взагалі та попередження безгромадянства зокрема; 4) невелика практика міжнародних судових установ.

Не дивно, що дослідники роблять різні висновки. Так, М. Беннуна стверджує, що «міжнародне право, безперечно, визнає існування права на громадянство як права людини. Це право накладає на держави зобов'язання вжити всіх заходів для того, щоб, поперше, дитина, народжена чи знайдена на їхній території, могла отримати громадянство і, по-друге, щоб ніхто з їхніх громадян не був безпідставно позбавлений громадянства особливо в тому випадку, якщо в результаті цього стане апатридом. Визнання права на громадянство в міжнародному праві не є, як дехто стверджує, заявою, яка не має наслідків для держав. По суті, метою такої заяви є скорочення та ліквідація ситуацій безгромадянства. Національні законодавства держав повинні оцінюватися в світлі цієї вимоги сучасного міжнародного права» [5, с. 124-125]. На розвиток цієї думки необхідно зазначити, що 2016 року Венеціанська комісія заявила, що принципи уникнення безгромадянства та заборони безпідставного позбавлення громадянства належать до переліку «правил і принципів міжнародного права та загальновизнаних принципів міжнародного права з питань громадянства» [7].

К. Шіуруллі має дещо інший погляд на це питання. Вона вважає, що визнання права на громадянство як права людини в позитивному міжнародному праві лише починає формуватися. На її думку, реалізація цього права дозволить посилити міжнародні механізми попередження безгромадянства, оскільки обмежуватиме свободу розсуду держав щодо питань громадянства [8, с. 30]. Такий підхід також є цілком життєздатним, оскільки історично саме завдяки розвитку міжнародного права захисту прав людини міжнародне право розширило можливості

свого впливу на регулювання питань громадянства.

Коли йдеться про право на громадянство та уникнення апатризму, то мають на увазі передусім наявність в особи одного громадянства. Однак постає питання про те, чи включає право на громадянство право особи мати два або більшу кількість громадянств. Це пов'язано з тим, що статус біпатрида надає індивіду певні переваги, які витікають із того, що така особа одночасно користується подвійним обсягом прав, що надаються кожною з двох держав своїм громадянам; один із домінуючих сучасних мотивів у зв'язку з поживавленням міграційних процесів — додаткові можливості при перетині кордонів. Водночас такий статус зобов'язує індивіда виконувати обов'язки перед кожною з держав, громадянство яких він має (передусім, військовий обов'язок і обов'язок сплачувати податки) [11, с. 59]. Якщо розглядати цей феномен з точки зору держави, то він теж не є однозначним. З одного боку, державі може бути вигідно з політичних та/або економічних міркувань мати якомога більше осіб (зокрема, за кордоном), які пов'язані з нею стійким політико-правовим зв'язком і, як наслідок, несуть ряд обов'язків по відношенню до неї. З іншої сторони, належність особи до громадянства двох або більшої кількості держав може викликати проблеми (а іноді й конфлікти), пов'язані з розмежуванням суверенних прав, здійснюваних відповідними державами щодо індивіда.

Утім, як би ми не оцінювали це явище, випадки подвійного та множинного громадянства зустрічаються все частіше та існують об'єктивно, незалежно від ставлення до них тієї чи іншої держави, оскільки уніфікувати й узгодити національні законодавства

про громадянство близько двохсот держав світу нереально. Як зазначає Ю.Р. Боярс, принцип невизнання подвійного громадянства, закріплений у законодавстві деяких держав, означає лише невизнання правових наслідків біпатризму [12, с. 17]. При цьому міжнародне право має лише обмежений вплив на це явище, оскільки питання громадянства належать передусім до внутрішньої компетенції кожної держави [13, с. 18-19].

Утім, це не означає, що міжнародне право не робило спроб врегулювати відповідні відносини між державами. Так, із середини ХІХ століття держави почали докладати зусиль до скорочення випадків безгромадянства у двосторонньому порядку. Тоді для цього США уклали серію міжнародних договорів з європейськими державами (так звані «Банкрофтові договори»). Згодом спробу уникнути подвійного громадянства було зроблено у версальському договорі 1919 року.

Наступною вагомою спробою стала Гаазька конвенція, що регулює деякі питання, пов'язані з колізією законів про громадянство, 1930 року, у преамбулі якої проголошено, що «кожна особа повинна мати громадянство, причому лише одне громадянство» і що метою Конвенції є «ліквідація всіх випадків як відсутності громадянства, так і подвійного громадянства». З одного боку, це красномовно свідчило про ставлення держав до подвійного/множинного громадянства, а також про їхнє бажання уникати цього явища. Водночас, закріпивши право кожної держави самостійно вирішувати у своєму законодавстві, хто є її громадянином, Гаазька конвенція фактично віддала цю проблему на розсуд держав і містила не стільки механізми боротьби з причинами біпатризму, скільки вирішувала питання наслідків

подвійного громадянства для самих біпатридів, держав, до громадянств яких належить відповідна особа, та третіх держав. Крім того, деякі положення цього документа могли бути реалізовані лише за умови активних дій індивідів. Друга світова війна призвела до радикального зростання кількості випадків подвійного громадянства, що зумовило серед держав посилення песимістичних настроїв щодо перспектив вирішення цього питання.

Після Другої світової війни держави повернулися до врегулювання питань подвійного громадянства. У рамках ООН над цією проблематикою працювала Комісія міжнародного права. Спеціальний доповідач Р. Кордова підготував та 1954 року подав Комісії для подальшого обговорення основи проєктів двох конвенцій: про скорочення випадків подвійного громадянства та про ліквідацію подвійного громадянства в майбутньому. Утім, подальшу роботу над підготовленими матеріалами було відкладено, оскільки ще не склалися умови для конвенційного вирішення питань подвійного громадянства.

Невдалі спроби врегулювати питання біпатризму на універсальному рівні призвели до активізації відповідних зусиль держав на регіональному та партикулярному рівнях. І знову, як правило, йшлося не стільки про усунення біпатризму, скільки про врегулювання ситуацій, зумовлених наслідками подвійного громадянства (дипломатичний захист, несення військової служби, сплата податків тощо). У такий спосіб були укладені Конвенція про подвійне громадянство Ліги арабських держав 1954 року, Конвенція про скорочення випадків множинного громадянства та військовий обов'язок у випадках множинного громадянства 1963 року, укладена в рамках Ради Європи,

а також десятки двосторонніх договорів [14, с. 176-178]. Утім, через численні відмінності в позиціях держав щодо проблеми подвійного громадянства участь у таких міжнародних договорах бере порівняно невелика кількість держав. Так, наприклад, із 47 членів Ради Європи учасниками Конвенції про скорочення випадків множинного громадянства та військовий обов'язок у випадках множинного громадянства 1963 року є лише 12 держав [15]. Як наслідок, питання подвійного громадянства регулюються в першу чергу національним правом кожної держави, яка, самостійно зважуючи для себе переваги на недоліки цього явища, відповідно формулює та розвиває своє внутрішнє законодавство.

Підсумовуючи, можна зазначити, що право на громадянство не розглядається міжнародним правом як таке, що включає право мати два або більшу кількість громадянств. Утім, особа цілком може мати громадянства двох або більшої кількості держав унаслідок «позитивних колізій» національних законодавств про громадянство відповідних держав та/або недосконалості механізмів скорочення та попередження біпатризму.

Висновки. Громадянство є основою правового статусу особи як у національному, так і в міжнародному праві. Проте традиційно питання громадянства розглядаються передусім у контексті національного права кожної держави, оскільки сфера особистого верховенства держави безпосередньо та міцно пов'язана із державним суверенітетом, а тому держави неохоче відкривають міжнародному праву можливості впливати на питання їх громадянства. Утім, зараз міжнародне право розширює сферу дії, і до неї потрапляють різноманітні пов'язані з громадянством проблеми.

До найбільш актуальних теоретичних і практичних аспектів інституту громадянства у міжнародному праві належать проблема співвідношення міжнародного та національного права у регулюванні питань громадянства, міжнародно-правове забезпечення права на громадянство, а також міжнародно-правові аспекти відсутності та множинності громадянства.

Зараз відсутній єдиний підхід до того, яке право — внутрішнє чи міжнародне — повинно бути визначальним у питаннях, пов'язаних із громадянством чи його відсутністю. Це пов'язано з тим, що історично питання громадянства є чутливими для держав, які з огляду на небажання обмежувати власні суверенні права з великою обережністю ставляться до надання міжнародному праву можливості впливати на рішення про те, хто може бути громадянином відповідної держави. Водночас, існують численні пов'язані з громадянством практичні проблеми, які потребують співпраці між державами та вирішення на міжнародному рівні: подолання «позитивних» і «негативних» колізій національних законодавств про громадянство, які приводять до ситуацій подвійного/множинного громадянства та апатризму відповідно, визначення правового статусу апатридів/біпатридів/мультипатридів, вирішення різноманітних питань правових наслідків безгромадянства та множинного громадянства осіб для держав, організаційні та інституційні аспекти співпраці суб'єктів міжнародного права в питаннях правового статусу індивідів тощо. Як наслідок, на партикулярному, регіональному та універсальному рівнях укладаються міжнародні договори з питань громадянства. Утім, далеко не всі держави світу сьогодні є учасницями (чи навіть потенційними учасницями) таких міжнародних договорів.

Актуальність питання про співвідношення міжнародного та національного права у регулюванні питань громадянства демонструє проблема міжнародно-правового забезпечення права на громадянство, зокрема в контексті кількості громадянств, на які має право особа за міжнародним правом, що, в свою чергу, піднімає питання відсутності та множинності громадянства.

Сучасне міжнародне право розглядає концепцію права на громадянство передусім у контексті уникнення випадків безгромадянства, і, відповідно, права особи мати громадянство однієї держави. Міжнародне право не вважає право на громадянство таким, що включає право особи мати два або більшу кількість громадянств або ж не мати жодного громадянства. Утім,

міжнародне право має лише обмежений вплив на регулювання питань громадянства, оскільки вони належать передусім до внутрішньої компетенції кожної держави, оскільки кожна держава прагне до самостійного визначення кола своїх громадян. Своєю чергою, національні законодавства держав можуть містити положення, що дозволяють (або не забороняють) особі добровільно ставати апатридом чи біпатридом. Крім того, добровільне набуття індивідом статусу особи без громадянства чи особи з подвійним/множинним громадянством уможливується через наявність колізій («негативних» і «позитивних» відповідно) національних законодавств про громадянство відповідних держав та/або недосконалістю механізмів боротьби з цими явищами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боярс Ю.Р. Гражданство в международном и внутреннем праве: Учебное пособие для студентов юридического факультета / Боярс Ю.Р. — Рига : Изд-во Латвийского государственного университета, 1981. — 155 с.
2. Permanent Court of International Justice. Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco, Advisory Opinion of 7 February 1923. Series B., 04 [Електронний ресурс] // Режим доступу до тексту : http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_04/Decrets_de_nationalite_promulgues_en_Tunisie_et_au_Maroc_Avis_consultatif_1.pdf.
3. Hyde Ch.Ch. International law chiefly as interpreted and applied by the United States / Charles Cheney Hyde. — In two volumes. Volume 1. — Boston, 1922. — 908 p.
4. United States v. Wong Kim Ark, 169 U.S. 649 (1898) [Електронний ресурс] // Режим доступу до тексту : <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/169/649/#715>.
5. Інформація та пакет документів для приєднання: Конвенція 1954 року про статус апатридів і Конвенція 1961 року про скорочення безгромадянства [Текст] / UNHCR. The UN Refugee Agency. — [К.] : [б.в.], 2002. — 48 с.
6. Nationality and Statelessness: A Handbook for Parliamentarians / [Ed. by E. Feller, Ph. Leclerc, J. Riera and others]. — Lausanne : Presses Centrales de Lausanne, 2005. — 70 p.
7. La Commission européenne pour la démocratie par le droit (La Commission de Venise). Avis sur le projet de loi constitutionnelle «de protection de la nation» de la France, CDL-AD(2016)006-f, par. 47 (2016) [Електронний ресурс] // Режим доступу до тексту : <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD%282016%29006-f&lang=FR>.
8. Chiurulli C. La protection des apatrides: état des lieux / Christelle Chiurulli. — Limal : Anthemis, 2014. — 175 p.
9. European Court of Human Rights. Case of *Genovese v. Malta*, Judgment 53124/09, par. 33 (2011) [Електронний ресурс] // Режим доступу до тексту : [http://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-106785%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-106785%22]}).

10. Bennouna M. De la reconnaissance d'un «droit a la nationalité» en droit international / Mohamed Bennouna // Droit international et nationalité : Colloque de Poitiers / [Société française pour le Droit international]. — Paris : Editions A. Pedone, 2012. — P. 119–125.

11. Migration and Citizenship. Legal Status, Rights and Political Participation / Rainer Bauböck (ed.). — Amsterdam : Amsterdam University Press, 2006. — 129 p.

12. Боярс Ю.Р. Вопросы гражданства в международном праве. Монография / Боярс Ю.Р. — М. : Международные отношения, 1986. — 160 с.

13. Tubircio C. The Human Rights of Aliens under International and Comparative Law / Carmen Tubircio. — The Hague : Martinus Nijhoff Publishers, 2001. — 318 p.

14. Міжнародне право: Основні галузі: Підручник / [В.Г. Буткевич, С.А. Войтович, Л.Г. Заблоцька та ін.] ; під ред. В.Г. Буткевича. — К. : Либідь, 2004. — 816 с.

15. Chart of signatures and ratifications of Treaty 043: Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and on Military Obligations in Cases of Multiple Nationality. Status as of 20/03/2017 [Електронний ресурс] // Режим доступу до тексту : <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/043/signatures>.

Поєдинок О.Р.

Институт гражданства в международном праве: важнейшие теоретические вопросы и их практические последствия.

Аннотация. Стаття посвящена теоретическим и практическим аспектам института гражданства в международном праве. В частности, рассматривается проблема соотношения международного и национального права в регулировании вопросов гражданства, международно-правовое обеспечение права на гражданство, а также международно-правовые аспекты отсутствия или множественности гражданства. Автор систематизирует международно-правовой материал и доктринальные подходы к указанным вопросам, а также анализирует пути их разрешения.

Ключевые слова: гражданство, бипатризм, двойное гражданство, множественное гражданство, апатризм, безгражданство, право на гражданство.

О. Poiedynok

Nationality issues under international law: salient theoretical issues and their practical implications.

Summary. The article deals with theoretical and practical aspects of nationality of individuals under international law. In particular, it touches upon the issue of correspondence between international and domestic law dealing with nationality, international legal basis for the right to nationality, as well as international legal aspects of statelessness or multiple nationality. The author systemizes international legal instruments and doctrinal approaches to all those issues and analyses ways of solving them.

Keywords: nationality, citizenship, double nationality, multiple nationality, statelessness, right to nationality.

